

Həcər Əjdər qızı ORUCOVA
Gəncə Dövlət Universitetinin dissertantı

AQRAR SAHƏDƏ TƏDARÜK ZƏNCİRİNİN İDARƏ EDİLMƏSİ ƏRZAQ TƏHLÜKƏSİZLİYİNİN TƏMİN EDİLMƏSİ AMİLLƏRİNDƏN BİRİ KİMİ

Xülasə

Ərzaq təhlükəsizliyi qlobal miqyasda bütün ölkələrin və regionların qarşılaşdığı mühüm bir çağırışdır, xüsusilə kənd təsərrüfatı istehsalı və təchizat zəncirinin idarə olunmasında çatışmazlıqlar mövcud olduqda. Kənd təsərrüfatı təchizat zəncirinin idarə edilməsi (Agricultural Supply Chain Management - ASCM) qida təhlükəsizliyinin təmin olunmasında mərkəzi rol oynamağa başlamışdır. Bu məqalənin məqsədi kənd təsərrüfatı təchizat zəncirinin qida təhlükəsizliyinin təminatındakı rolunu və həyata keçirilmə mexanizmini araşdırmaqdır, kənd təsərrüfatı təchizat zəncirinin müxtəlif mərhələlərini, əsas məsələlərini və qida təhlükəsizliyinin təşviqindəki real təsirini təhlil etməkdir. Məqalədə qida təhlükəsizliyinin tərifləri və ona aid olan mövzular nəzərdən keçirilir, sonra kənd təsərrüfatı təchizat zəncirinin strukturu və funksiyaları detallı şəkildə izah edilir, nəhayət kənd təsərrüfatı təchizat zəncirinin qida çatışmazlığı, keyfiyyət nəzarəti, fəlakət riskləri kimi məsələləri necə həll etdiyi və bunun nəticəsində qida təhlükəsizliyini necə təmin etdiyi əks olunur.

Açar sözlər: Aqrar sahədə tədarük, qida təhlükəsizliyi, təchizat zənciri səmərəliliyi, resursların təşkili, davamlı inkişaf

JEL: Q13

UOT: 332

DOI: <https://doi.org/10.54414/ILOI9562>

Giriş

Aqrar sektorun iqtisadiyyata və əhəlinin həyat səviyyəsinə təsiri çoxşaxəlidir və iqtisadi inkişafa, ərzaq təhlükəsizliyinə, məşğulluğa, eləcə də ekoloji sabitliyə birbaşa təsir göstərir.

Aqrar sektor iqtisadiyyatın əsas sahələrindən biri olaraq, xüsusilə ərzaq məhsullarının istehsalı ilə əhəlinin əsas qida tələbatını təmin edir. Bu, ölkə daxilində tələbi ödəməklə yanaşı, ixrac potensialını da artırır və milli gəlirin yüksəlməsinə səbəb olur. Müasir şəraitdə hər bir ölkənin iqtisadi təhlükəsizliyi, o cümlədən ərzaq təhlükəsizliyinin səmərəli təmin olunması çoxsaylı təbii-texnologiya, aqroekoloji, texnoloji, sosial- iqtisadi, siyasi və digər risklərlə birbaşa bağlıdır. Bütövlükdə yaddan çıxartmaq olmaz ki, bu gün iqtisadiyyat tam, bütöv bir halda yəni, özündə sosial və ekoloji tərəfləri də birləşdirməklə insan amilini və onun gələcəyini önə çıxarır. Bunu praktikada tətbiq etmək üçün bir çox dünya ölkələri özləri üçün davamlı inkişaf konsepsiyaları hazırlamışlar. Belə proqramların hazırlanması, elmi konfransların keçirilməsi, elmi-texnoloji tədqiqatların apa-

rılması zamanı aydın olmuşdur ki, biz bu cür inkişafa “yaşıl iqtisadiyyat” modelini tətbiq etməklə nail ola bilərik. Yaşıl iqtisadiyyat (green economy) paradigmasına zidd olan qəhvəyi iqtisadiyyat (brown economy) termini, resursların daha çox istifadəsi, aşağı enerji səmərəliliyi, dayanıqlı olmayan enerji qaynaqlarından asılılıq və yüksək dərəcədə iqlim riskinə əsaslanır. Kənd təsərrüfatı sahəsində kiçik və orta bizneslər, sahibkarlıq ruhunu stimullaşdıraraq kənd ərazilərində iqtisadi aktivliyi artırır. Bu da həm yeni iş yerlərinin yaranmasına, həm də məhsuldarlığın yüksəlməsinə kömək edir.

Aqrar sektor, ölkənin ərzaq təhlükəsizliyini təmin edir, çünki əsas qida məhsulları ölkə daxilində istehsal olunur. Bu da idxaldan asılılığı azaldaraq milli təhlükəsizliyi gücləndirir. Yüksək məhsuldarlıq sayəsində qida məhsullarının qiyməti sabitləşir. Bu isə əhəlinin qida ehtiyaclarını daha əlçatan edir və inflyasiya riskini azaldır. Aqrar sektor, xüsusilə kənd yerlərində çox sayda iş yeri yaradır. Bu, bölgələrin inkişafına təkan verir və kənddən şəhərə köçü azaltmağa kömək edir. Aqrar sektor vasitəsilə əhəlinin



gəlirləri artır, bu isə onların həyat səviyyəsini yüksəldir. Belə ki, aqrar istehsal ilə məşğul olan ailələr daha çox gəlir əldə edir, bu da onların təhsil, sağlamlıq və digər sahələrdə xərclərini qarşılamalarını təmin edir. Kənd təsərrüfatında davamlı metodlar tətbiq olunaraq su, torpaq və digər təbii resurslar qorunur. Məsələn, ekoloji təmiz əkinçilik metodları həm məhsuldarlığı artırır, həm də ətraf mühiti qoruyur. Aqrar sektor, iqlim dəyişikliklərinə uyğunlaşma baxımından da strateji əhəmiyyət daşıyır. Ekoloji dayanıqlı əkinçilik metodlarının tətbiqi, həm kənd təsərrüfatının gələcəyini təmin edir, həm də ətraf mühitə uyğun şəkildə inkişaf etməyə imkan yaradır. Aqrar sektorun inkişafı nəticəsində kənd yerlərində infrastruktur yaxşılaşdırılır. Yol, suvarma sistemləri, enerji şəbəkələri kimi vacib infrastrukturların qurulması həm aqrar sahəni, həm də orada yaşayan əhəlinin həyatını asanlaşdırır.

Bu təsirlərdən də görüldüyü kimi, aqrar sektor sadəcə məhsul istehsalı ilə kifayətlənmir, həmçinin iqtisadiyyatın gücləndirilməsi və əhəlinin həyat şəraitinin yaxşılaşdırılması baxımından çox mühüm rol oynayır.

Ərzaq təhlükəsizliyinə ümumi baxış

Qida təhlükəsizliyi, bir ölkənin və ya regionun vətəndaşlarının istənilən vaxtda kifayət qədər, qida keyfiyyəti və sağlamlıq üçün uyğun qidalar əldə edə bilməsini təmin edən bir anlayışdır. Qlobal miqyasda, kənd təsərrüfatı təchizat zəncirinin effektiv idarə edilməsi qida təhlükəsizliyinin təmin olunmasında əsas amillərdən birinə çevrilmişdir. Təchizat zəncirinin səmərəliliyi, sabitliyi və təcili vəziyyətlərə cavab vermək qabiliyyəti, qida istehsalına, dövriyyəsinə və istehlakına birbaşa təsir göstərir. Dünya əhəlisinin artması, iqlim dəyişikliyinə təsirləri və ticarət maneələrinin dəyişməsi ilə, qida istehsalı və paylanması əvvəlkindən daha böyük çətinliklərlə üzləşir. Buna görə, kənd təsərrüfatı təchizat zəncirinin idarə olunması yalnız qida istehsalının səmərəliliyini artırmaqla deyil, həm də resursların optimal bölüşdürülməsi və təbii fəlakətlər və iqtisadi dalğalanmaların gətirdiyi risklərin azaldılması baxımından vacibdir.

Bu baxımdan kənd təsərrüfatı məhsullarının tədarük zəncirinin idarə edilməsi kənd təsərrüfatı istehsalının səmərəliliyini artırmaq, kənd təsərrüfatı məhsullarının keyfiyyətini və təhlükəsizliyini təmin etmək, tədarük zəncirinin idarə edilməsini

optimallaşdırmaq, kənd təsərrüfatı məhsullarının dövriyyəsinə və bazara çıxarılmasını təşviq etmək məqsədi daşıyır. Kənd təsərrüfatı məhsullarının tədarük zəncirinin idarə edilməsinin mövcud bazar mühitinin təhlilini aşağıdakı kimi izah etmək olar:

1. Bazar tələbi: İstehlakçıların qida təhlükəsizliyi və keyfiyyətinə olan tələbləri artmağa davam etdikcə və kənd təsərrüfatı tədarük zəncirlərinin mürəkkəbliyi və qeyri-şəffaflığı artdıqca, kənd təsərrüfatı məhsullarının təchizat zəncirinin idarə edilməsi platformalarına bazar tələbi də artır. Eyni zamanda, hökumətin kənd təsərrüfatı məhsullarının keyfiyyətinə və təhlükəsizliyinə nəzarəti də daim gücləndirilir, kənd təsərrüfatı məhsullarının tədarük zəncirinin idarə edilməsi platformalarının inkişafına siyasi dəstək verilir.

2. Texnologiyanın inkişafı: İnternet texnologiyasının və Əşyaların İnterneti texnologiyasının davamlı inkişafı və populyarlaşması ilə kənd təsərrüfatı məhsullarının tədarük zəncirinin idarə edilməsi platformalarının texnologiyası da daim təkmilləşir və yenilənir. Məsələn, blokçeyn texnologiyasına əsaslanan kənd təsərrüfatı məhsullarının izlənməsi sistemləri, böyük verilənlərə və süni intellekt texnologiyasına əsaslanan tədarük zəncirinin proqnozlaşdırılması və optimallaşdırılması sistemləri və s. kənd təsərrüfatı məhsullarının tədarük zəncirinin idarə edilməsi platformalarının cari texnoloji inkişafının ən aktual mövzularıdır.

3. Bazar ölçüsü: "İnternet + Kənd Təsərrüfatı" siyasətinin davamlı inkişafı və kənd elektron ticarət bazarının sürətli inkişafı ilə kənd təsərrüfatı məhsullarının tədarük zəncirinin idarə edilməsi platformasının bazar həcmi daha da genişlənəcəkdir.

Kənd təsərrüfatı məhsullarının tədarük zəncirinin idarə edilməsi əsasən aşağıdakı modulları ehtiva edir:

1. Kənd təsərrüfatı istehsalının idarə edilməsi modulu: Kənd təsərrüfatı istehsalı, əkin, damazlıq və digər əlaqələr üzrə tam proses monitorinqi və məlumatların toplanması vasitəsilə kənd təsərrüfatı istehsalının dəqiq və ağıllı idarə edilməsinə nail olmaq olar. Bu modul fermerlərə əkin və yetişdirmə texnikalarını mənimsəməkdə və istehsalın səmərəliliyini və məhsul keyfiyyətini yaxşılaşdırmaqda kömək edə bilər.

2. Təchizat zəncirinin idarə edilməsi modulu: Bu modul əsasən satınalma, anbar, logistika, satış və digər əlaqələrin idarə edilməsini əhatə edir. Məlumatların toplanması və tədarük zəncirinin hər bir halqasının təhlili vasitəsilə təchizat zəncirinin optimallaşdırılmasına və birgə idarə olunmasına nail olmaq, tədarük zəncirinin səmərəliliyini artırmaq və xərcləri azaltmaq olar.

3. Məhsulun keyfiyyəti və təhlükəsizliyinin izlənməsi modulu: Bu modul əsasən məlumatların toplanması və hər bir əlaqənin qeydi vasitəsilə məhsulun tam izlənməsini həyata keçirir. Məhsulun keyfiyyəti və təhlükəsizliyi ilə bağlı problemlər yarandıqda, problem tez bir zamanda tapıla və riskin genişlənməsinin qarşısını almaq üçün tədbirlər görülməlidir.

4. Elektron ticarət platformasına giriş modulu: Bu modul kənd təsərrüfatı məhsullarının onlayn satışını və logistika paylanmasını həyata keçirmək üçün kənd təsərrüfatı məhsullarının tədarük zəncirinin idarə edilməsi platformasını e-ticarət platforması ilə birləşdirir. Bu, satış kanallarını və kənd təsərrüfatı məhsullarının əhatə dairəsini yaxşılaşdırır, satışları və mənfəəti artırır.

5. Məlumatların təhlili və qərarların qəbuluna dəstək modulu: Hər bir keçiddə məlumatların toplanması və təhlili vasitəsilə bütün təchizat zənciri üçün məlumatların idarə edilməsi və qərar qəbuluna dəstək əldə edilir. O, müəssisələrə bazarın proqnozlaşdırılması, təchizat zəncirinin planlaşdırılması, xərclərə nəzarət və digər aspektlərdə qərarlar qəbul etməyə kömək edə bilər.

Ərzaq böhranı şəraitində heç bir ölkə təkbaşına yaşaya bilməz. Yalnız bəşəriyyət üçün ortaq gələcəyi olan icmanın qurulması konsepsiyasını fəaliyyətə, baxışı reallığa çevirmək və yaşıl qlobal qida tədarükü zənciri əməkdaşlıq ekosisteminə birgə qurmaq üçün birlikdə çalışmaq, dünyanın bütün ölkələri çağırışlara daha yaxşı cavab verə bilər. Ərzaq insanlar üçün ən vacib şeydir və ərzaq təhlükəsizliyi insanların yaşaması ilə bağlı əsas məsələdir. Qlobal ərzaq böhranı bu il yəni gəndəmə gəlib və dünya ölkələrinin bu çətin vəziyyətdən necə çıxıb biləcəyi çox vacib məsələyə çevrilib. Qlobal taxıl təchizatı zəncirinin davamlı inkişafını fəal şəkildə təşviq etmək və dünya ərzaq təhlükəsizliyini birgə qorumaq. Bu, mövcud qlobal ərzaq təhlükəsizliyi probleminin mümkün həllini təmin edir.[1]

Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Ərzaq və Kənd Təsərrüfatı Təşkilatının məlumatına görə, ərzaq təhlükəsizliyi bütün dünyada hər kəsin hər zaman kifayət qədər qidaya çıxışı deməkdir. Son illərdə ümumi qlobal ərzaq təchizatı normal səviyyədə qalıb. Bununla belə, ekstremal hava şəraiti, qlobal taxıl sənayesi zəncirinin və tədarük zəncirinin zəifliyi daha da artıb və bəziləri inkişaf edir taxıl idxalından çox asılı olan ölkələr ciddi şəkildə təsirləndi. Ərzaq böhranı şəraitində heç bir ölkə təkbaşına yaşaya bilməz. Yalnız bəşəriyyət üçün ortaq gələcəyi olan icmanın qurulması konsepsiyasını fəaliyyətə, baxışı reallığa çevirmək və yaşıl qlobal qida tədarükü zənciri əməkdaşlıq ekosisteminə birgə qurmaq üçün birlikdə çalışmaq, dünyanın bütün ölkələri çağırışlara daha yaxşı cavab verə bilər. İqlim dəyişikliyi bütün bəşəriyyətin üzləşdiyi ümumi problemdir. [2] Bu il dünyanın bir çox yerində yüksək temperatur, quraqlıq, leysan yağışlar və daşqınlar kimi ekstremal şərait vaxtaşırı yenidən üzə çıxıb. Hindistan, Tailand və Vyetnam kimi əsas düyü istehsal edən ölkələr həddindən artıq istilər və quraqlıq yaşayır ki, bu da düyü istehsalını risk altına qoyur. ABŞ, Avstraliya və Kanada kimi əsas ixracatçı ölkələrdə buğda istehsalı quru havadan təsirlənib və taxıl ixracına qeyri-müəyyənlik gətirib. Beynəlxalq ictimaiyyət konsensus yaratmalı, əməkdaşlığı pragmatik olaraq inkişaf etdirməli və kənd təsərrüfatının iqlim dəyişikliyinə uyğunlaşma qabiliyyətini yaxşılaşdırmaq və iqlim dəyişikliyinə kənd təsərrüfatı istehsalı və ərzaq məhsullarına təsirini azaltmaq üçün beynəlxalq danışıqlar, texnoloji yeniliklər, məlumat mübadiləsi, maliyyə dəstəyi və s. vasitəsilə birgə cavab verməlidir. Beynəlxalq ictimaiyyət dünya ərzaq ticarəti nizamını birgə qorumaqdadır. İnkişaf etməkdə olan ölkələrə öz ərzaq təhlükəsizliyi imkanlarını təkmilləşdirməyə kömək etmək ərzaq təhlükəsizliyi vəziyyətini yaxşılaşdırmağın ən birbaşa və effektiv yoludur. Ərzaq böhranının qurbanları əsasən inkişaf etməkdə olan ölkələrdir, çünki inkişaf etməkdə olan ölkələrin əksəriyyətində uzun müddətdir ki, qida istehsalı, emalı, saxlanması və ekstremal hava şəraitinin öhdəsindən gəlmək üçün texnologiya və imkanlar yoxdur. ABŞ və Avropa kimi inkişaf etmiş ölkələr ərzaq yardımı ilə bağlı rəsmi öhdəliklərini ciddi şəkildə yerinə yetirməli və ən çox ehtiyacı olan ölkələrə təcili humanitar yardım

göstərməlidirlər. Kənd təsərrüfatı texnologiyalarının blokadasını qaldırmaq, bioloji, rəqəmsal, kosmik və digər texnologiyaların ötürülməsini və tətbiqini və bilik mübadiləsini sürətləndirmək və inkişaf etməkdə olan ölkələrə ərzaq istehsal potensialını və davamlı inkişafı təkmilləşdirmək üçün təkan vermək müsbət mənada əsaslı dəyişikliklər gətirə bilər.

Tədarük və təchizat zəncirinin qida təhlükəsizliyinə təsiri

Global ərzaq təhlükəsizliyi problemini həll etmək üçün yalnız praktiki tədbirlər real dəyişikliklərə səbəb ola bilər. Aqrar sahədə tədarük zəncirinin idarə edilməsi, ərzaq təhlükəsizliyinin təmin edilməsi baxımından mühüm rol oynayır. Ərzaq təhlükəsizliyi, insanların fiziki və iqtisadi cəhətdən kifayət qədər və balanslı qidalara çatmasını təmin edən bir prosesdir. Bu məqsədə çatmaq üçün tədarük zəncirinin düzgün idarə edilməsi vacibdir, çünki bu, ərzaq məhsullarının istehsalından istehlakçılara çatdırılmasına qədər olan bütün mərhələlərdə keyfiyyətin və davamlılığın qorunmasını təmin edir. Tədarük zəncirinin idarə edilməsi bir neçə əsas aspekti əhatə edir:

1. **İstehsalın davamlılığı və keyfiyyəti:** Aqrar sahədə məhsul istehsalının davamlı olması və yüksək keyfiyyəti təmin etmək üçün kənd təsərrüfatı məhsullarının istehsalı və emalı proseslərinin effektiv idarə olunması vacibdir. Bu, həmçinin resursların səmərəli istifadəsi və ətraf mühitin qorunması məsələlərini də əhatə edir.

2. **Məhsulların vaxtında çatdırılması:** Tədarük zəncirinin düzgün idarə edilməsi, məhsulların vaxtında və uyğun şəraitdə istehlakçılara çatdırılmasını təmin edir. Bu, məhsulun keyfiyyətini və təhlükəsizliyini qorumağa kömək edir.

3. **Çoxsaylı tədarükçülərlə əlaqələr:** Tədarük zəncirində müxtəlif iştirakçılar (istehsalçılar, emalçılar, distribütorlar və pərakəndə satış şəbəkələri) arasında səmərəli əməkdaşlıq və əlaqələrin qurulması, ərzaq məhsullarının sürətli və təhlükəsiz şəkildə istehlakçılara çatmasını təmin edir.

4. **Təchizat zənciri boyunca izləmə və şəffaflik:** Ərzaq təhlükəsizliyi təmin edilməsi üçün tədarük zəncirində məhsulların izlənməsi, onların mənşəyi və keyfiyyət göstəricilərinin şəffaf şəkildə təqdim edilməsi önəmlidir. Bu, istehlakçıların təhlükəsiz və etibarlı məhsullar almasını təmin edir.[7]

5. **Krizislərə və iqlim dəyişikliklərinə qarşı dayanıqlılıq:** Aqrar tədarük zəncirinin idarə edilməsi, əkin sahələrinin və istehsalın iqlim dəyişikliyinə qarşı dayanıqlı olmasını təmin etməyi də əhatə edir. Təchizat zəncirində baş verə biləcək hər hansı bir böhran (məsələn, təbii fəlakətlər, epidemiyalar və ya ticarət məhdudiyyətləri) ərzaq təhlükəsizliyini təhdid edə bilər, buna görə də zəncirin dayanıqlı olması önəmlidir.

6. **İnnovasiya və texnologiya istifadəsi:** Yeni texnologiyalar və innovativ yanaşmalar aqrar sahədə məhsuldarlığın və səmərəliliyin artırılmasına, eləcə də ərzaq məhsullarının istehsalının və paylanması daha davamlı və təhlükəsiz olmasına kömək edir.

Bütün bu faktorlar, aqrar sahədə tədarük zəncirinin düzgün idarə olunmasının ərzaq təhlükəsizliyinə necə təsir etdiyini göstərir. Tədarük zəncirinin hər bir mərhələsində yaxşı idarəetmə və əməkdaşlıq, ərzaq məhsullarının keyfiyyətinin qorunmasına, istehsalın davamlılığına və nəticədə bütün cəmiyyətin ərzaq təhlükəsizliyinə müsbət təsir edir.

Kənd təsərrüfatı təchizat zənciri idarə edilməsi, qidanın tarladan süfrəyə çatdırılmasına qədərki bütün prosesi əhatə edir və istehsal, alqı-satqı, emal, daşınma, anbarlama və istehlak mərhələlərində təsir göstərir. Bu səbəbdən, təsirli təchizat zənciri idarəçiliyi, qida təhlükəsizliyini səmərəli şəkildə təmin etmək üçün əsas amildir.

Kənd təsərrüfatı təchizat zəncirinin idarə edilməsi qida təhlükəsizliyinin təminatında bir neçə aspektdən mühüm rol oynayır:

1. İstehsalın Səmərəliliyinin Artırılması və Yığımın Təmin Edilməsi

Kənd təsərrüfatı istehsalı təchizat zəncirinin əsas mərhələsidir. Effektiv təchizat zənciri idarəçiliyi, kənd təsərrüfatı istehsalını miqyaslı, ixtisaslaşmış və intensivləşmiş şəkildə təşkil etməyə imkan verir, torpaq və işçi qüvvəsinin istifadə dərəcəsini artırır və bununla da qida istehsalının ümumi həcmi artırır. Müasir kənd təsərrüfatı texnologiyalarının tətbiqi, dəqiq kənd təsərrüfatı və informasiya texnologiyalarının istifadə edilməsi, fermerlərə istehsal səmərəliliyini artırmağa və istehsal xərclərini azaltmağa kömək edir, bu da qidanın əldə olunmasını təmin edir.

2. Resursların Optimal Təşkili

Kənd təsərrüfatı təchizat zənciri idarəçiliyi torpaq, su, işçi qüvvəsi və digər resursların optimal bölüşdürülməsini təmin edə bilər. Məsələn, təchizat zəncirində məlumat paylaşımı və əməkdaşlıq mexanizmləri vasitəsilə fermerlər bazar tələblərinə və iqlim dəyişikliyinə uyğun olaraq əkin proqramlarını vaxtında tənzimləyə bilərlər, bu da resurslardan israfın qarşısını alır.

3. Qida İtkilərinin və İsrafının Azaldılması

Kənd təsərrüfatı təchizat zəncirinin müxtəlif mərhələlərində qida itkisi və israfı mühüm bir məsələdir. Əgər təchizat zənciri idarəçiliyi düzgün aparılmasa, böyük miqdarda qida itkiləri ola bilər. Müasir logistika, anbarlama və emal texnologiyalarının istifadəsi, qida itkilərinin azalmasına kömək edir. Məsələn, soyuducu zəncirlərinin inkişafı, düzgün temperaturun saxlanılmaması nəticəsində qida çürüməsinin qarşısını alır və dəqiq anbar idarəçiliyi isə köhnəlmə və yığılmanın qarşısını alır.

4. Təchizat Zəncirinin Dayanıqlığının və Fövqəladə Cavab Bacarığının Artırılması

Qlobal iqlim dəyişikliyi, təbii fəlakətlər, siyasi iğtişəşlər və digər amillər qida istehsalını və təchizatını dayandıra bilər. Effektiv kənd təsərrüfatı təchizat zənciri idarəçiliyi çoxşaxəli təchizat mənbələri, anbar idarəçiliyi və çevik nəqliyyat şəbəkələri vasitəsilə təchizat zəncirinin fəvqəladə vəziyyətlərə cavab vermək qabiliyyətini artırır. Krizis zamanı təchizat zəncirinin dayanıqlığı, qida təchizatının davamlılığını təmin edir və bazaradakı kəskin dalğalanmaların qida təhlükəsizliyinə təsirini azaldır.

5. Qida Keyfiyyətinin və Qidalanma Təhlükəsizliyinin Artırılması

Kənd təsərrüfatı təchizat zənciri idarəçiliyi yalnız qidanın miqdarı ilə deyil, həm də onun keyfiyyəti və qidalanma təhlükəsizliyi ilə maraqlanır. İstehsal mərhələsində pestisidlər, gübrələr və digər kimyəvi maddələrin istifadəsinə nəzarət edilməsi, qida təhlükəsizliyini təmin edir. Eyni zamanda, emal mərhələsində keyfiyyət nəzarəti və qidalanmanın gücləndirilməsi kimi tədbirlər, qidanın qidalanma dəyərini artırır və insanların kifayət qədər qida qəbul etmələrini təmin edir.

6. Kənd təsərrüfatı təchizat zəncirindəki çağırışlar və cavab strategiyaları

Kənd təsərrüfatı təchizat zəncirinin idarə edilməsi qida təhlükəsizliyinin təmin olunmasında mühüm rol oynasa da, onun həyata keçirilməsi zamanı bir sıra çağırışlarla qarşılaşılır:

1. İqlim Dəyişikliyinə Təsiri: İqlim dəyişikliyi nəticəsində baş verən ekstremal hava hadisələri (quraqlıq, daşqın, donmalar və s.) kənd təsərrüfatı istehsalında böyük qeyri-müəyyənliklərə səbəb olur. Bu çağırışı qarşılamaq üçün iqlim dəyişikliyinə monitorinqi və erkən xəbərdarlıq sistemləri gücləndirilməli və kənd təsərrüfatı istehsal metodları uyğunlaşdırılmalıdır.

2. İnfrastrukturun Əskikliyi: Bəzi inkişaf etməkdə olan ölkələrdə və bölgələrdə kənd təsərrüfatı təchizat zəncirinin infrastrukturunun (nəqliyyat, anbarlama, logistika və s.) zəifliyi, qida istehsalı və dövriyyəsinin səmərəliliyini aşağı sala bilər. Bu problemi həll etmək üçün kənd yerlərində infrastruktur yatırımları artırılmalı və təchizat zəncirinin ümumi səmərəliliyi artırılmalıdır.

3. Təchizat Zəncirində Məlumatın Asimmetriyası: Kənd təsərrüfatı təchizat zəncirində istehsalçılar ilə istehlakçılar arasında və müxtəlif mərhələlər arasında məlumatın asimmetrik olması, təchizat və tələbin uyğunlaşmamasına səbəb ola bilər. Məlumat texnologiyalarının tətbiqi və məlumat paylaşımı platformalarının qurulması bu problemi aradan qaldıra bilər və təchizat zəncirinin şəffaflığını və səmərəliliyini artırır.

4. Bazar Dalğalanmaları və Qiymət Sabitliyinin Olmaması: Qlobal bazar dalğalanmaları, qida qiymətlərinin sabitliyini təsir edir və bununla da qida təhlükəsizliyini mənfi şəkildə təsir edir. Bazar nəzarəti gücləndirilməli və düzgün qida ehtiyatları siyasətləri qurulmalıdır ki, qiymət dalğalanmaları qida təchizatına təsir etməsin.

Nəticə

Kənd təsərrüfatı təchizat zəncirinin idarə edilməsi qida təhlükəsizliyinin təmin olunmasında çox mühüm rol oynayır. Kənd təsərrüfatı istehsalı, nəqliyyat, anbarlama, emal və bölüşdürmə mərhələlərində idarəetmənin optimallaşdırılması qida istehsalının səmərəliliyini artırır, qida itkilərini azaldır və qidanın davamlı təchizatını təmin edir. Bundan əlavə, kənd təsərrüfatı

təchizat zəncirinin idarə edilməsi qidanın keyfiyyətini və qidalanma dəyərini artırır, təchizat zəncirinin dayanıqlığını gücləndirir və iqlim dəyişikliyi və təbii fəlakətlərdən yaranan riskləri idarə etməyə kömək edir. Lakin kənd təsərrüfatı təchizat zəncirinin idarə edilməsi, iqlim dəyişikliyi, infrastruktur çatışmazlıqları və məlumat asimetriyası kimi çağırışlarla üzləşir və qlobal səviyyədə əməkdaşlıq, investisiya və texnoloji yeniliklərin artırılması tələb olunur ki, qida təhlükəsizliyinin davamlılığı təmin olunsun.

ƏDƏBİYYAT SİYAHISI:

1. Abbasov A.F. Ərzaq təhlükəsizliyi. Bakı: Nasir, 2007, 602 s.
2. Aqrar sahə modernləşmə dönməndə: problemlər və onun həlli yolları (kollektiv monoqrafiya). Bakı: 2009, 505 s.
3. “Aqrar tədarük və təchizat” Açıq Səhmdar Cəmiyyətinin yaradılması haqqında

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin fərmanı .Bakı şəhəri, 14 dekabr 2018-ci il

4. Elşən Həsənov. Hər kəs üçün satılma Bakı, Qanun Nəşriyyatı, 2022, 232 səh.
5. Elşən Həsənov. Təchizat zəncirinin idarə olunmasının əsasları və terminlər lüğəti Bakı, Qanun Nəşriyyatı, 2022, 200 səh.
6. Arif Şəkəraliyev, Qoşqar Şəkəraliyev. Azərbaycan iqtisadiyyatı: reallıqlar və perspektivlər. Bakı: «Turxan» NPB, 2016. -536 s.
7. Aliyev İ.H., Soltanlı İ.Q. Aqrar sahənin modernləşməsi və rəqabət qabiliyyətliliyinin təmin olunması problemləri. Bakı: Avropa, 2017, 428 s.
8. Tədarük və təchizat jurnalı, № 1/2017, 32 s.
9. www.nedir.az
10. www.tedaruk.gov.az

Hajar Ajdar gizi ORUJOVA

Dissertation student of Ganja State University

MANAGEMENT OF SUPPLY CHAIN IN AGRICULTURAL SECTOR AS ONE OF THE FACTORS OF ENSURING FOOD SECURITY

Abstract

Food security is a critical challenge faced by countries and regions worldwide, especially when there are deficiencies in agricultural production and supply chain management. Agricultural Supply Chain Management (ASCM) has begun to play a central role in ensuring food security. The aim of this paper is to explore the role of agricultural supply chain management in ensuring food security and its implementation mechanisms, analyzing the various stages of the agricultural supply chain, key issues, and its real impact on promoting food security. The paper reviews the definition of food security and related topics, then elaborates on the structure and functions of the agricultural supply chain, and finally discusses how agricultural supply chain management addresses issues such as food shortages, quality control, and disaster risks, thereby ensuring food security.

Keywords: Agricultural Supply Chain, Food Security, Supply Chain Efficiency, Resource Management, Sustainable Development

Хаджар Аждар кызы ОРУДЖОВА

Диссертант Гянджинского Государственного Университета

**УПРАВЛЕНИЕ ЦЕПОЧКОЙ ПОСТАВОК В АГРАРНОМ СЕКТОРЕ КАК ОДИН ИЗ
ФАКТОРОВ ОБЕСПЕЧЕНИЯ ПРОДОВОЛЬСТВЕННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ**

Резюме

Продовольственная безопасность является важнейшей проблемой, с которой сталкиваются страны и регионы по всему миру, особенно в условиях недостаточной организации сельскохозяйственного производства и управления цепочкой поставок. Управление сельскохозяйственной цепочкой поставок (ASCM) начинает играть центральную роль в обеспечении продовольственной безопасности. Цель этой работы — исследовать роль управления сельскохозяйственной цепочкой поставок в обеспечении продовольственной безопасности и его механизмы реализации, проанализировать различные этапы сельскохозяйственной цепочки поставок, ключевые проблемы и реальное влияние на продвижение продовольственной безопасности. В статье рассматриваются определения продовольственной безопасности и связанные с ними вопросы, затем подробно объясняется структура и функции сельскохозяйственной цепочки поставок, и, наконец, обсуждается, как управление сельскохозяйственной цепочкой поставок решает такие проблемы, как нехватка продовольствия, контроль качества и риски, связанные с катастрофами, тем самым обеспечивая продовольственную безопасность.

Ключевые слова: сельскохозяйственная цепочка поставок, продовольственная безопасность, эффективность цепочки поставок, управление ресурсами, устойчивое развитие